

4. Ухвала Київського апеляційного суду від 09.01.2019 (справа № 760/32142/18). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79218424>.

5. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 29.05.2019 (справа № 755/4855/19). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82232661#>.

6. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 14.01.2019 (справа № 760/34042/18). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79366100>.

7. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 29.03.2019 (справа № 369/11758/16-к). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80807708>.

ТУМАНЯНЦ А. Р.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.13(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-27>

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Стаття присвячена теоретичним і практичним проблемам оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування.

Досліджується стан забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного на стадії досудового розслідування. Проаналізовано вітчизняну правозастосовну практику, з'ясовано недоліки нормативного врегулювання правового статусу особи, що можуть перешкоджати реалізації її конституційних прав. Надана характеристика інституту підозри у кримінальному процесі, виокремлено його ознаки та значення.

З'ясовані темпоральні вимоги щодо оскарження повідомлення про підозру, враховуючи, що відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК таке право виникає після спливу одного місяця із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду з обвинувальним актом, а також необхідності дотримання вимоги, що наведені вище нормативні положення не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, за якими відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін.

Констатовано необхідність встановлення на нормативному рівні вимог щодо предмету перевірки слідчим суддею скарг на повідомлення слідчого, прокурора про підозру, оскільки вбачається, що здебільшого негативна судова практика щодо розгляду подібних скарг зумовлена неоднозначністю законодавчого формулювання підстав для скасування підозри та меж розгляду даних скарг судами.

Системний аналіз відповідних нормативних положень дозволив зробити висновок, що розглядуваний у рамках інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування порядок розгляду слідчим суддею скарг підозрюваного, його захисника, законного представника на повідомлення про підозру потребує належного наукового супроводу з наступним розробленням пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: оскарження, слідчий суддя, досудове розслідування, повідомлення про підозру, правозастосовна практика.

The article focuses on the theoretical and practical issues of appeal of a notice of suspicion at the stage of pre-hearing investigation.

The status of securing the rights and legitimate interests of the suspect at the stage of pre-trial investigation is examined. The domestic law enforcement practice has been analyzed, the shortcomings of the normative regulation of the legal status of a person, which may impede the realization of his constitutional rights, have been identified. The characteristic of institute of suspicion in criminal process is given, its signs and values are distinguished.

Temporal requirements for appeal of a notice of suspicion are analyzed, taking into account that in accordance with paragraph 10 of Part 1 of Art. 303 of the CPC, such a right arises after one month has elapsed from the date of notification to the person of the suspected criminal offense or two months from the date of the notification to the person of the suspected crime, but not later than the prosecutor closes the criminal proceedings or appeals to the court with the indictment, also the need to comply with the requirement that the above statutory provisions shall not have retroactive effect and apply to cases in which information about criminal offenses is entered in the Unified Register of Pre-trial Investigations upon the entry into force of these changes.

The necessity of establishing at the normative level the requirements for the subject of the examination by the investigating judge of complaints against the notice of suspicion by the investigator, the prosecutor, was ascertained, as it is generally believed that the negative case-law on the handling of such complaints is due to the ambiguity of the legislative formulation of the grounds for suspicion and the limits of consideration of these complaints by the courts.

The systematic analysis of the relevant normative provisions allowed to establish that the procedure for consideration by the investigating judge of the complaints of the suspect, his defense counsel, legal representative for the notification of suspicion, considered within the institute of appealing the decisions, actions or omissions of the investigator, the prosecutor during the pre-trial investigation, requires a proper due diligence developing proposals to improve the existing criminal procedural legislation.

***Key words:** appeal, investigating judge, pre-trial investigation, notice of suspicion, law enforcement practice.*

Вступ. Реформування правової системи України, здійснюване передусім із метою зміцнення гарантій прав особи у кримінальному судочинстві, висуває на перший план проблему статусу учасників кримінальної процесуальної діяльності. Одним із завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), є охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників, що відображає одну із значущих тенденцій розвитку українського законодавства сучасного періоду – посилення гарантій дотримання прав та законних інтересів особи у взаємовідносинах з органами державної влади.

У зв'язку із цим у кримінальному процесуальному законодавстві якісно новий розвиток отримали окремі інститути, спрямовані на захист прав особи, в тому числі й інститут підозри. У цьому контексті особливого значення набувають питання процесуального положення підозрюваного, який залучається до кримінальних процесуальних правовідносин за найбільш несприятливих для дотримання прав особи умов, зокрема дефіциту наявної в розпорядженні слідчого інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення, за інтенсивного застосування заходів забезпечення кримінального провадження тощо.

Право на судовий захист є фундаментальним правом людини, яке становить собою гарантію захисту її інших прав, свобод і законних інтересів, а рівень його забезпеченості характеризує демократизм держави та її правовий характер. Особливе значення це має

у сфері кримінального провадження як такої, де стикаються публічні та приватні інтереси, суттєво обмежуються конституційні права і свободи, застосовуються заходи забезпечення, поєднані із втручанням в особисте життя людини, а отже, виникає потреба у створенні дієвих механізмів реалізації прав на судовий захист [1, с. 1].

Кримінальною процесуальною формою реалізації конституційного права особи на судовий захист є передбачений КПК порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування (глава 26 КПК).

У рамках цієї статті ми зупинимося на аналізі окремих проблем реалізації права на оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК) та судової практики його застосування.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз механізму реалізації права на оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування.

Результати дослідження. Повідомлення про підозру виступає однією з гарантій забезпечення доступу громадян до правосуддя, охорони їхніх прав і свобод, законності у кримінальному провадженні і, як наслідок, є елементом реалізації загальних засад кримінального провадження.

Правовий статус особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, завжди вважався наріжним каменем кримінального процесу, що вимагав пильної уваги з боку як законодавця, так і правозастосувача.

Досудове розслідування – це певною мірою система процесуальних дій із формування, легалізації й перевірки підозри. Кожен із цих етапів, з одного боку, вимагає адекватної правової регламентації, а з іншого – не повинен відрізнятися пріоритетом форми над змістом.

Значна частина порушень прав людини допускається на етапі підозри, що пов'язано з недостатнім нормативним регулюванням процесуальної діяльності на даному етапі. Підозра, як інститут кримінального процесу, залишається, по суті, так би мовити, «білою плямою» у процесуальному законодавстві України.

Кримінальний процесуальний закон, на жаль, не містить дефініції, яка трактувала б термін «підозра». Замість цього пропонується тлумачити його за допомогою поняття «підозрюваний», яким згідно зі ст. 42 КПК є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень.

Інститут підозри є сукупністю взаємопов'язаних правових норм, покликаних належним чином забезпечити залучення до участі у кримінальному провадженні підозрюваної особи з одночасним наданням їй можливості реалізувати свої права й законні інтереси.

Підозра, ядром якої за процесуальним законом виступає поняття «підозрюваний», характеризується невід'ємними ознаками, властивими інституту права, оскільки вона наділена автономністю функціонування, часом виникнення й закінчення (реалізації), наявністю специфічної групи притаманних понять, положень і термінів, а також закінченого механізму правової регламентації процедури здійснення.

Підозру у вчиненні кримінального правопорушення слід розуміти як обґрунтоване достатніми доказами припущення слідчого або прокурора щодо причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, яке повинно бути оформлено в передбаченому законом порядку та яке підлягає подальшій перевірці з метою підтвердження чи спростування.

Процедуру повідомлення про підозру в цілому можна визначити як діяльність уповноважених осіб у відповідній процесуальній формі з доведення до відома зацікавлених осіб про їх права й обов'язки, інформації про виконані дії і про прийняті рішення, що стосуються їхніх прав і свобод у кримінальному провадженні.

16 березня 2018 р. набули чинності зміни до КПК, якими передбачено право на оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру під час досудового розслідування.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК таке право виникає після спливу одного місяця із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду з обвинувальним актом. Окрім цього, обов'язково треба враховувати, що згідно з п. 4 § 2 розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII наведені вище зміни не мають зворотної дії у часі та застосовуються до справ, за якими відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР) після введення в дію цих змін. Таким чином, звернутися зі скаргою на повідомлення слідчого, прокурора про підозру підозрюваний, його захисник чи законний представник мають право, якщо кримінальне провадження, в рамках якого її здійснено, внесене в ЄРДР після 16 березня 2018 року, та сплило два місяці із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (або один місяць із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку) тобто, як мінімум, із 16 травня 2018 року. У випадку подання скарги з порушенням встановлених законом вимог слідчі судді відмовляють у її задоволенні. Так, як приклад, у мотивувальній частині ухвали слідчого судді Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 3 квітня 2018 р. зазначено: «Дії змін до КПК України, які вступили в законну силу 16 березня 2018 р., у частині права підозрюваного та захисника на оскарження повідомлення про підозру не дають права підозрюваному ОСОБА_3 оскаржувати повідомлення про підозру, оскільки відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань до введення в дію вказаних змін. Оскільки ч. 1 ст. 303 КПК України в редакції, що діяла станом на 4 жовтня 2017 року – момент повідомлення про підозру ОСОБА_3, – не передбачала можливість оскарження повідомлення про підозру після спливу двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину до слідчого судді, то відповідно до положень ч. 2 ст. 303 КПК України така скарга може бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді за правилами ст. 314-316 КПК України» [2].

У цьому контексті звернемо увагу на правову позицію Верховного Суду України, яка була сформульована в постанові від 17 грудня 2015 р.: «Кримінальним процесуальним законодавством України визначається порядок провадження у кримінальних справах, тобто порядок вчинення процесуальних дій і прийняття кримінальних процесуальних рішень. На відміну від кримінального матеріального закону, новий кримінальний процесуальний закон не має зворотної дії навіть у тих випадках, коли його правила є більш сприятливими для учасників кримінального провадження. Повернення процесу (процесуальних дій) неможливе. Це положення впливає із частини першої статті 5 КПК, відповідно до якої процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення» [3].

На порушену проблематику доцільно поглянути й під децю іншим кутом зору. Так, адвокат Денис Пономаренко ставить цілком слушне запитання: чи підлягає оскарженню в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК повідомлення про підозру у випадку, якщо відомості про вчинення кримінального правопорушення внесені слідчим до ЄРДР, наприклад, 1 січня 2017 р. у порядку ст. 214 КПК, а повідомлення про підозру було вручено за цим кримінальним провадженням 17 березня 2018 р., або повідомлення про підозру було вручено 1 січня 2018 р., а 17 квітня 2018 р. було вручено повідомлення про зміну раніше врученого повідомлення про підозру? Ми погоджуємося з позитивною відповіддю автора на це питання, враховуючи слушні аргументи, а саме, що головним для застосування п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК є не дата, коли було розпочато досудове розслідування, а дата внесення відомостей про повідомлення про підозру або зміни повідомлення про підозру [4].

Аналізуючи законодавчий підхід щодо визначення строків на оскарження повідомлення про підозру, адвокати наголошують на тому, що сторона захисту позбавлена реального механізму протидії незаконному переслідуванню особи. На підтвердження даної позиції

наводяться такі аргументи: (1) саме в перші два місяці після повідомлення про підозру слідство проводить найактивніші слідчі дії і отримує при цьому санкції в суді у вигляді ухвал про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу, арешт майна та інше; (2) слідчий може вкластись менше ніж у двомісячний строк розслідування і закінчити його направленням кримінального провадження до суду з обвинувальним актом; (3) у випадку надходження скарги про необґрунтованість повідомлення про підозру слідчий суддя, який отримує таку скаргу, вивчивши матеріали кримінального провадження, яке містить ряд ухвал того ж суду, навряд чи визнає необґрунтованим таке повідомлення про підозру [5].

Встановивши саму можливість оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру, поза увагою законодавця залишилися питання щодо підстав скасування повідомлення про підозру, а також правових наслідків такого рішення. За результатами розгляду скарги підозрюваного, його захисника чи законного представника слідчий суддя вправі постановити ухвалу про скасування повідомлення про підозру (п. 1-1 ч. 2 ст. 307 КПК). При цьому аналіз ухвал, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, показує, що в одних випадках слідчі судді під час розгляду скарги вдаються до оцінки доказів, в інших – предметом перевірки охоплюються лише процедурні порушення. Проілюстровано наведено практичними прикладами. Ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 6 березня 2019 р. задоволено скаргу адвоката Борсук Г.В. в інтересах ОСОБА_2 на повідомлення про підозру, скасовано повідомлення про підозру ОСОБА_2, який підозрюється у вчиненні злочину передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України у кримінальному провадженні № 1201811000000417 від 5 липня 2018 року та зобов'язано уповноважену особу внести відомості щодо скасування повідомлення про підозру ОСОБА_2. Мотивуючи рішення було вказано, що повідомлення про підозру ОСОБА_2 було здійснено в порядку, передбаченому КПК, однак зміст такого повідомлення не відповідає вимогам кримінального процесуального закону. Для вирішення питання щодо обґрунтованості повідомленої підозри оцінка наданих слідчому судді доказів здійснюється не в контексті оцінки доказів із точки зору їхньої достатності і допустимості для встановлення вини чи її відсутності у фізичної або юридичної особи за вчинення злочину, доведення чи недоведення винуватості особи, з метою досягнення таких висновків, які необхідні суду під час постановлення вироку, а з тією метою, щоб визначити вірогідність та достатність підстав причетності тієї чи іншої особи до вчинення кримінального правопорушення, а також чи є підозра обґрунтованою, щоб виправдати подальше розслідування або висунення обвинувачення. Аналізуючи надані слідчим для вивчення матеріали кримінального провадження щодо обґрунтованості повідомлення про підозру, слідчий суддя вважає, що зміст таких матеріалів не може свідчити про існування фактів і інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, а отже, про існування обґрунтованої підозри у вчиненні ОСОБА_2 кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України [6]. В іншому випадку слідчий суддя Корецького районного суду Рівненської області ухвалою від 24 жовтня 2018 р. задовольнив скаргу адвоката ОСОБА_1 в інтересах підозрюваного ОСОБА_2 про скасування повідомлення про підозру, враховуючи, що повідомлення про підозру ОСОБА_2 в рамках кримінального провадження №12018180140000125, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, не відповідає вимогам ст. 277 КПК України, зокрема в частині порядку його внесення до ЄРДР, надіслання та вручення підозрюваній особі [7].

Завершуючи аналіз проблем оскарження повідомлення про підозру (враховуючи обмежений обсяг цієї роботи), вважаємо за потрібне акцентувати увагу ще на одному рішенні, а саме ухвалі Харківського апеляційного суду від 22 липня 2019 р., в якій, на нашу думку, була висловлена цікава позиція. Так, відповідно до вимог ч. 1 ст. 279 КПК у випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 КПК. Розглядаючи апеляційну скаргу захисників на ухвалу слідчого судді про відмову у відкритті провадження на повідомлення про зміну раніше повідомленої ОСОБА_3 підозри, оскільки оскарження такого

процесуального рішення не узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК, колегія суддів дійшла висновку, що: (а) на процедуру зміни раніше повідомленої підозри поширюються положення, які регулюють складення та здійснення повідомлення про підозру особі вперше, і процесуальні дії та рішення, які здійснюються у зв'язку з повідомленням про підозру, в тому числі і її зміни можуть бути оскаржені до слідчого судді; (б) скарга на повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри фактично стосується оскарження повідомлення про підозру, тому має бути прийнята до розгляду по суті слідчим суддею за відсутності інших процесуальних перешкод [8].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що наведений перелік недоліків практики застосування оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування не є вичерпним та свідчить про необхідність комплексного дослідження самого інституту оскарження, а також внесення відповідних змін до чинного кримінального процесуального законодавства з метою підвищення ефективності розглядуваного інституту.

Список використаних джерел:

1. Шило О.Г. Теоретичні основи та практики реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : автореф. дис..... док. юрид. наук. Харків, 2011. 38 с.
2. Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 03 квітня 2018 р., справа № 201/2767/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73280986> (дата звернення: 01.09.2019).
3. Постанова Верховного Суду України від 17 грудня 2015 р., справа № 5-205кц15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54630891> (дата звернення: 01.09.2019).
4. Пономаренко Д. Оскарження повідомлення про підозру у слідчого судді. Формальний підхід. URL : <http://kdkako.com.ua/oskarzhennya-povidomlennya-pro-pidozru/> (дата звернення: 01.09.2019).
5. Добровольский О. Чи є сенс оскаржувати повідомлення про підозру? Позиція адвоката. URL : https://jurliga.ligazakon.net/experts/218/869_chi--sens-oskarzhuvati-povdomlennya-pro-pdozru-pozitsya-advokata (дата звернення: 01.09.2019).
6. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 06 березня 2019 р., справа № 761/8619/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80326036> (дата звернення: 01.09.2019).
7. Ухвала Корецького районного суду Рівненської області від 24 жовтня 2018 р., справа № 563/547/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77419541> (дата звернення: 01.09.2019).
8. Ухвала Харківського апеляційного суду від 22 липня 2019 р., справа № 642/4673/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83283968> (дата звернення: 01.09.2019).

